

GREV VE DİRENİŞLERDE KADIN İŞÇİLER VE KADIN DAYANIŞMASI

Necla Akgökçe

'Petrol-İş Kadın' Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

GİRİŞ: KADIN İSTİHDAMI VE SENDİKALAR

Neoliberal küreselleşme, ülkeler ve toplumlar arasındaki uçurumları artırırken, kadın ve erkek emeği arasında, merkez ülkelerdeki kadın emeği ile gelişmekte olan ülkelerdeki kadın emeği arasında eşitsiz ve çelişkili sonuçlar doğurdu. Son dönemlerde Türkiye ve Sahra Altı Afrika gibi bazı istisnalar dışında dünya genelinde kadın istihdamı ve ücretli emeğinin arttığını görüyoruz. Ama kadın istihdamındaki bu artışın nitelikli bir artış olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Üretim esnekleşirken, kadınlar genel olarak Batı'da genişleyen hizmet piyasalarının, yarı zamanlı işlerin ve gelişmekte olan ülkelerde ise enformel sektörde güvencesiz ve düşük ücretli ve olabildiğince esnek işlerin emekçileri oldular.

Türkiye'de de kadınlar, emek yoğun sektörlerde çok kötü koşullarda, düşük ücretle ve uzun çalışma saatlerine bağlı olarak çalışıyorlar. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Ocak 2011'de yayımlanan Türkiye'de Kadının Durumu Raporuna göre, kayıt dışı istihdam erkeklerde yüzde 38.3 iken, kadınlarda bu oran yüzde 58.3 civarında seyrediyor. Mevsimlik tarım işçiliği, taşeron şirketlerde temizlik işleri, çağrıya bağlı çalışma, geçici düzensiz işçilik, serbest ticaret bölgelerinde çokuluslu şirketlerin küresel üretim zincirlerini bağlı olarak üretim yapan sendikal hakların olmadığı sömürü atölyeleri ve fabrikaları kadınların çalışma alanları olarak karşımıza çıkıyor.

Düzenli, kayıtlı işlerde çalışan kadınların, kadın istihdamının çok küçük bir bölümünü oluşturması, sendikalara üye olan kadınların sayısının azlığında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkıyor. Sendikaların, hala kamuda ve büyük sanayi dallarında çekirdek işgücüne yönelik örgütlenmeleri, kadın emeğinin ağırlıklı olarak kullanıldığı hizmet, gıda, tekstil gibi iş kollarına fazla rağbet göstermemesi de, sendika üyesi kadınların sayılarının azlığında önemli bir etken. Toplumda ve sendikalarda hakim olan erkek egemen ideoloji ve buna göre şekillenen, sendikal politika anlayışları ve örgütlenme biçimleri de kadın işçiyi sendikalardan ve aktif sendikal mücadeleden uzaklaştıran önemli bir neden olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye'de gerek iki büyük işçi konfederasyonunda, gerekse bağlı sendikalarda kadın yapıları hala bulunmuyor. Sendika tüzükleriyle tanımlanmış kadın yapıları, Petrol-İş Sendikası ve Tek-Gıda İş Sendikası gibi bir iki sendikada var ancak. Kadın işçileri sendikal politikalara katmak için herhangi özel bir çabaya rastlanmıyor.

Son beş altı yıldır klasik sendikal yapıların kadın emekçileri görmezden gelme tutumuna rağmen, işçi kadının grev ve direnişlerde öne çıktıklarını görüyoruz. Kadınlar, sendikaya üye olma ve örgütlenme mücadelesi sırasında işten çıkarıldıkları için direniyorlar; bedenlerine ve emeklerine yönelik hak ihlallerine karşı ses çıkardıkları için işten atılıyorlar, buna karşı direniyorlar; küresel üretim zincirlerine bağlı olarak büyük markalara üretim yapan fabrikalarda, fabrikanın tartışmalı iflasları sırasında parasız pulsuz sokağa atılmalarına karşı direniyorlar;

taşeron temizlik firmalarında güvencesiz, düşük ücretli çalışmalarına rağmen işten çıkarılmaları karşı direniyorlar.

Direnen kadınlara her geçen gün yenileri eklenirken, direnişlerin bir kısmı kazanımla, bir kısmı ise hayal kırıklığı ile sona eriyor. Daha önce kazanımla sonuçlanan bazı grevlerde, kolektif ve tek başına yürütülen kadın direnişlerinde, sendikaların, kadın hareketinin, dayanışma gruplarının izledikleri politikaların, öğretici ve kadın işçiyi güçlendirici olduğunu düşündüğümüz için bu örneklerle yer vereceğiz yazıda.

Ele alacağımız direnişler; Petrol-İş Sendikası tarafından yürütülen 2006 yılında başlayıp 2007 Kasımında, kadın işçilerin işlerine dönmesi ile sonuçlanan Novamed Grevi; Deri-İş Sendikasının arkasında olduğu, 2008 Temmuz'unda Emine Aslan'ın Sefaköy DESA önünde başlattığı DESA Direnişi; TÜBİTAK'ta Aynur Çamalan tarafından başlatılan ve Tez-Koop İş'in desteği olmaksızın 273 gün süren direnişten sonra işe iade davasını kazanarak geri dönmesiyle sonuçlanan direniş; aynı yıl 8 Temmuz'da, sendikası Sosyal-İş'in de "imzalayın" dediği kölelik koşulları dayatan taşeron sözleşmesini imzalamadığı için işten çıkarılan temizlik işçisi Türkan Albayrak'ın, Paşabahçe Devlet Hastanesi'nin önünde çadır kurarak 118 gün direnmesinden sonra işine geri dönmesiyle sonuçlanan direnişidir.

I. GREV, GREV SÜREÇLERİ

Farklı türden tanımlar yapmak elbette mümkün ama, sendikal dünyada tanımlandığı biçimiyle grev, genel anlamda çalışanların daha iyi çalışma koşullarına sahip olmak, ücretlerini yükseltmek, sendikal hak ve özgürlükleri geliştirmek, sınırlarını genişletmek için yaptıkları, geçici olarak işin bırakılması eylemidir. Grev, işçilerin hoşnutsuzluklarını en açık biçimde, dolaysız olarak gösterdikleri kolektif ve örgütlü bir eylemdir. Grev haricindeki direniş vs gibi eylemler, toplu olarak yapılabileceği gibi bireysel de olabilir; örneğin işi yavaşlatabilirsiniz, atıldığınız işyerinin önünde çadır açabilirsiniz, protesto gösterisi yapabilirsiniz veya o işyerinin ürettiği ürünleri boykot edebilirsiniz. Beverly Silver,¹ grevin aynı zamanda bir güç gösterisi olduğunu söyler, işçilerin yaygın üretime ilişkin karmaşık işbölümü içindeki konumlarını kullanabilme yetisini göstermesi açısından da büyük öneme sahiptir. O nedenle Fordist dönemde, özellikle kilit bir şirkette veya işkolunda yapılan grevler, sermayenin korkulu rüyasıydı.

Günümüzde, işin yapısal olarak göçmenleşmesi ve feminizasyonundan bahseden Alman Anarko-sendikalist yazar Torsten Bewernitz, işin üretim ağırlıklı yapısının değişmesi ve işlerin geçici, güvencesiz çalışmaya ve hizmet sektörüne kayması neticesinde grevlerde yeni aktörlerin ve dayanışma gruplarının ortaya çıktığını vurguluyor ve bu sürecin güçlerini giderek kaybeden sendikalar tarafından iyi okunması gerektiğinin altını çiziyor.²

¹ Beverly J. Silver, "1930'dan Bugüne: İşçi Eylemleri ve Dünya Otomobil Endüstrisinde Zincirleme Coğrafi Yeniden Yapılanma", *Küresel Kapitalizm ve Sendikal Hareket* içinde (Sendikal Güç Birliği Platformu, "Dünya Sendikal Hareket Dosyası 1"), İstanbul, 2012.

² Torsten Bewernitz, "Streik – ein Konzept mit Zukunft? Aspekte gewerkschaftlichen Widerstands im globalen Kapitalismus", Christoph Haug, Rudi Maier, Berit Schröder (der.) *Kampf um Teilhabe: Akteure-Orte-Strategien* içinde, Hamburg: VSA, 2008.

Türkiye’de de işin güvencesizleşmesi, ücretlerin düşmesi, taşeron sisteminin yaygınlaşması, gerçekten de sendikaların şimdiye kadar ihmal ettikleri kadın ve genç işçilerin farklı deneyimlerini görmelerini ve bunu genel sendikal politikalar içine almalarını gerekli kılıyor. Grev ve direniş süreçlerine toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yaklaşılması halinde, sendikal hareket toplumsal cinsiyet ezilmesi temelinde siyaset yapan ve Türkiye’nin en aktif muhalif hareketi olan kadın kurtuluş hareketi ile deneyim alışverişinde bulunabilir ve imkanlarını genişletebilir. Novamed ve DESA grevinin kazanımla sonuçlanmasında, doğru bir biçimde kurulan bu ittifakın önemli rolü oldu.

1. Novamed ve DESA Kadın Kurtuluş Hareketi ile İttifak

2006 yılı 25 Eylül’ünde, Antalya’da Serbest Bölgede, Petrol-İş Sendikasına üye işçi kadınların Alman kökenli çokuluslu ilaç şirketi Fresenius Medical Care’in diyaliz seti üretilen Novamed fabrikasında başlattıkları grev, 448 gün sürdükten sonra başarı ile sonuçlandı. Sendika, 3 yıllık toplu sözleşme imzaladı. 2008’in 1 Ocağında, kadın işçiler yeniden davul ve zurna ile sendikalı olarak işe geri döndü. Novamed’de çalışan kadın işçilerden aynı hatta çalışanlar istedikleri zaman hamile kalamıyorlardı, hamilelikleri sıraya konmuştu, istedikleri zaman tuvalete gidemiyorlardı, cinsel taciz ve mobbinge maruz kalıyorlar ve serbest bölge içinde en düşük ücreti alıyorlardı. Bu şartlar nedeniyle sendikalaşmak isteyerek Petrol-İş’e üye olmuşlar, yetki alınmış, ama patron toplu sözleşmeye yanaşmadığı gibi çalışanları işten çıkarmaya başlamıştı. Bu noktada, bir emrivaki ile greve gidildi.

Novamed’de üretimde çalışanların hemen hemen hapsi kadındı, kadınların bedenlerine yönelik doğrudan bir müdahale söz konusuydu. Toplu sözleşme sürecinde sözleşmelerin sınırlı, biçimsel, tekdüze mantığı gereği ücret anlaşmazlığı gibi yansıtılmasına rağmen, kadın işçiler başlangıçtan itibaren hamileliğin sıraya konulması, kadın oldukları için uğradıkları aşağılanmalar karşısında sendikaya üye olmuşlardı.

Sendika, 2007 8 Mart Kutlamasını Antalya’da yaptı ve “Novamed’de çiğnenen, kadının insan haklarıdır” saptaması ile burada çalışan işçilerin kadın olmalarından kaynaklanan özel ezilme biçimlerine dikkat çekti. Bu noktadan sonra gerek ulusal planda gerekse uluslararası sendikalarda, kadın işçilerin uğradıkları toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar gündeme getirilmeye başlandı. Grevin 1. yıldönümünde, feminist hareket önderliğinde ve emekle uğraşan siyasi partilerin kadın yapılarının, KESK’in, meslek örgütlerinin kadın yapılarının oluşturduğu “Novamed Grevi İle Kadın Dayanışma Platformu” kuruldu, kadınlar geniş bir kampanya örgütlediler. Antalya’daki grev, gerek ulusal planda gerekse uluslararası planda duyuruldu, grevci kadınların görünürlüğü arttı, rekabetin ve güvenirliliğin önemli olduğu sağlık sektöründe çalışan uluslararası tekel, itibar kaybı korkusuyla geri adım atarak sendikayı toplu sözleşmeye çağırdı.

2008 yılının Şubat’ında, Düzce’de DESA fabrikasında kadınların önderliğinde başlatılan sendikalaşma çalışmaları 9 kadının işten çıkarılması ile sonuçlandı. Daha sonra Deri-İş Sendikasına üye 41 kişi işten çıkarıldı ve işçiler Şubat’ta direnişe geçtiler. 2008 yılı Temmuz’unda, DESA’nın Sefaköy’deki fabrikasında Deri-İş Sendikasına üye olan ve oradaki işçileri sendikada örgütlemeye başlayan Emine

Aslan işten çıkarıldı. Aslan, fabrika önünde tek kişilik bir direniş başlattı. Emine Aslan'ın direnişi 175 gün sürdü, işe iade davasını kazandı, ancak patron onu işe almadı, tazminatını ve sosyal haklarını verdi. Ama Sendika, Düzce'de DESA patronları ile sendikal çalışmanın yapılacağına dair protokol imzaladı.

Gerek Novamed, gerekse DESA grevleri sırasında oluşturulan kadın dayanışma platformları, grevlerin seyrini değiştirmede çok önemli rol oynadılar.

Novamed'de, Petrol-İş Sendikasında bir kadın çalışmasının olması, kadın işçilerin ezilme pratiklerinin daha önceden fark edilip bunun üzerinden bir söylemin kurulması, kadın kurtuluş hareketi ile daha çabuk, rahat ve doğru bir ittifakın başarılmasını sağladı. Novamed deneyiminde bir başka önemli nokta ise, Petrol-İş Sendikası'nın kadın kurtuluş hareketinin belli bir bölümüyle ya da bir sol parti ve grubun kadın yapısıyla değil hareketin tümüyle dayanışma kurmayı sağlayabilmesiydi. Böylece nispeten daha hantal ve bürokratik bir hareket olan sendikal hareket ile kampanyalar şeklinde sorun temelli örgütlenip daha sonra dağılan, aktif ve değişik çalışma biçimlerine sahip, araçları farklı iki hareket yan yana geliyordu.

Novamedli Kadınlarla Dayanışma Kampanyası neticesinde üç büyük şehirde stantlar açılarak, Antalya'daki kadın işçilerin uğradığı ayrımcılıklar dile getirildi, imzalar toplandı, bunlar TBMM'ne ulaştırıldı. Avrupa FMC'nin İstanbul Levent'deki binasının önünde basın açıklaması ve yürüyüş yapıldı. Ankara'da, İzmir'de ve İstanbul/Taksim'de dayanışma yürüyüşleri örgütlendi, çeşitli basın yayın organlarına konuyla ilgili haberler yapıldı. İki kadın belgeselci, Novamed'de direnen kadınların belgesel filmlerini yaptılar, internet ve facebook'ta sayfalar oluşturuldu. Grevin 1. yılında, olay kadın milletvekilleri vasıtasıyla Avrupa Parlamentosu'na taşındı ve şirketin buradan kınama alması sağlandı. Yani kadın dayanışması aracılığıyla grev, fabrikanın önü ile sınırlı bir grev olmaktan çıktı, mekansal olarak Antalya Serbest Bölgenin ve Antalya'nın dışına taşınarak kamuoyunda destekçi sayısı artırıldı.

Novamed sürecinde, iki hareket de birbirlerini güçlendirerek süreçten çıktı. Bu deneyim, sendikal harekete konularını ve mücadele alanını genişletme olanaklarının mümkün olduğunu gösterirken, kadın kurtuluş hareketine pek fazla rağbet göstermediği, kamusal kadın emeği konusuna eğilme imkanı verdi.

DESA'da oluşturulan kadın dayanışma platformu, nispeten daha dar bir kadın dayanışma örneğiydi. Fakat orada da, Novamed'de kullanılan yöntemler kullanıldı. Stantlar açıldı, bildiriler dağıtıldı, düzenli olarak direniş yeri ziyaret edildi, direnişin filmi yapıldı, gösterildi.

DESA'da kadın kurtuluş hareketinin gündeme getirdiği bir başka eylem biçimi ise kısmi bir tüketici boykotu idi. Kadın Kurtuluş Hareketine mensup kadınlar, kadın çantası, kadın ayakkabısı ve kemeri üreten DESA firmasının satış mağazaları önünde kadınları "DESA" ürünlerini satın almamaya çağırdılar. Ağırlıklı olarak tekstil alanında çalışan ve sağlam bir kadın yapısına sahip uluslararası bir kuruluş olan CLEAN CLOTHES CAMPAIGN (CCC) "Temiz Giyim Kampanyası" ile oluşturulan dayanışma ağı sayesinde DESA'nın üretim yaptığı uluslararası markalar da DESA patronunu markaja aldılar. Novamed'den farklı olarak DESA'da kadınların tüketici olma halleri de dayanışma kampanyasının bir ayağını oluşturdu. Ulusal ve uluslararası planda oluşturulan kadın dayanışması, kadın kurtuluş hareketine

özgü direniş yöntemleri, taktikler, medyanın farklı kullanımı ve görsel araçlarla DESA direnişinin de seyri değişti ve direniş kazanımla sonuçlandı.

II. TEK TEK KADIN DİRENİŞLERİ

Emine Aslan'ın direnişinin ardından, farklı yerlerde bulunan ve farklı çalışma biçimlerine sahip kadınlar tek başına direnişler başlattı. 2008 yılında Aynur Çamalan, TÜBİTAK'ta sendikalaşma çalışmaları yürüttüğü ve 4 Şubat'ta Ankara'da bulunan TEKEL işçileriyle dayanışma eylemine katıldığı için işten çıkarıldı ve tek başına kurum önünde direnişe geçti. Sendikası Tez-Koop İş'in desteği olmaksızın, 273 gün direndikten sonra işe iade davasını kazanıp geri döndü.

Aynı yıl 8 Temmuz'da Sendikası Sosyal-İş'in de "imzalayın" dediği kölelik koşulları dayatan taşeron sözleşmesini imzalamadığı için işten çıkarılan temizlik işçisi Türkan Albayrak, Paşabahçe Devlet Hastanesinin önünde çadır kurarak tek kişilik eylemini başlattı. Albayrak, 118 gün direndikten sonra işine geri döndü, evine yakın bir sağlık kuruluşunda çalışmaya başladı.

Aynur Çamalan ile Türkan Albayrak'ın direnişleri sendikaya rağmen yürütülen direnişlerdi. İki durumda da, o işyerinde örgütlü bir sendika vardı, ama onların işleri yürütme biçimleri ile kadınların talepleri ve direniş biçimleri, en hafif deyimle, birbirleriyle uygunluk teşkil etmiyordu. İki direnişte de, sol yapı ve grupların izledikleri olumlu ittifak politikalarının direnişin kazanılmasında önemli rol oynadığını söylemek mümkün gözüküyor.

Sol siyasi partiler ve sol hareketlerin eskiden grevlere ve direnişlere yaklaşımı genel olarak oraya gidip, eyleme kendi damgalarını vurmak biçiminde idi. Bu düşünce de olan siyasi parti ve gruplar hala mevcut. Fakat bu tür eylemlerde, geniş katımlı bir dayanışma örgütlemeyi başarabilen, medya ile daha doğru bir iletişim kuran ve yerel örgütlenmeleri direniş alanlarına yönlendiren gruplar var artık.

İki direnişte de sol grupların dayanışmayı kendileriyle sınırlandırmayarak tüm destek ve yardımları geri çevirmeyip, dayanışma ziyaretlerini, gazeteci desteklerini iyi yönetebilmesi direnişlerin görünürlüğünün artması ve kazanılmasında önemli rol oynadı.

Bugün kadınlar Türk Hava Yollarında (THY) direnişler. THY'de, 29 Mayıs 2012'de sektöre getiren grev yasağını protesto için sendikanın örgütlediği eyleme katıldıkları gerekçesiyle işten çıkarılan 305 çalışanın yüzde 85'ini kadın kabin memurları oluşturuyor. Atatürk Hava Limanının Dış Hatlar Kapısında direnişleri- ni sürdüren kadınlara, her gün yenileri ekleniyor ve sayıları gittikçe artıyor.

6 Şubat 2012'de iflas ettiğini öne sürüp işçilere içeride kalan maaşlarını ve kıdem tazminatını ödemededen dışarı atan Hey Tekstil patronlarına karşı direniş başlatan ve çoğunluğu kadınlardan oluşan işçilerin bir kısmı hala direniyor.

Uluslararası giyim tekellerine üretim yapan ve çoğunluğunu kadınların oluşturduğu Roseteks işçilerinin birikmiş ücretlerini ve kıdem tazminatlarını almak için geçtiğimiz Ramazan ayında patronlarının ortak olduğu, 17 ülkede şubeleri bulunan Levent'teki Köşebaşı Restoranın önünde başlattıkları direniş devam ediyor.

Ankara'da İnşaat Mühendisleri Odası Genel Merkezinde temizlik ve çay servisi yapan Cansel Malatyalı, performans düşüklüğü nedeniyle 31 Ocak 2012'de işten çıkarıldı. Tez-Koop-İş üyesi olan Malatyalı tek başına direnişe geçti ve direnişi hala devam ediyor.

SONUÇ

Yukarıda örneklerini verdiğimiz kazanımla sonuçlanan kadın grev ve direnişlerinde izlenen mücadele yöntemlerinin, dayanışma ve ittifak politikalarının bu direnişler açısından yol gösterici olduğunu düşünüyoruz.

Üretimin farklılaştığı sendikaların işçilerin çok az bir bölümünü örgütlediği ve güçten düştüğü bir dönemde, nispeten güçlü olan kadın kurtuluş hareketi, grevi veya grev yerlerini kendileri için de bir öğrenme yeri olarak görebilen ve farklı eylem tarzlarını daha rahat kullanabilen sol hareket ve gençlik hareketi, bizce sendikaların gücünü artırma potansiyeline sahip görünüyor. Yeter ki bu ittifaklar doğru kurulabilsin.